

GIMNAZIJA BEŽIGRAD

ČAROVNIŠTVO V ČASU REFORMACIJE

PROJEKTNA NALOGA

3.B RAZRED

Mentor: prof. Samo Krušič

Ljubljana, 2017/2018

KAZALO

1	UVOD.....	1
2	REFORMACIJA	2
2.1	Reformacija na slovenskem	3
2.2	Vpliv reformacije na razvoj čarovništva.....	5
3	ČAROVNIŠTVO.....	8
3.1	Postopek čarovniškega procesa	9
3.2	Kršćanstvo in čarovništvo.....	10
3.3	Zakaj prav ženske?.....	12
3.4	Metaforična uporaba	12
3.5	Čarovništvo na slovenskem	13
3.6	Kaj naj bi počele slovenske čarovnice	15
3.7	Čarovništvo danes.....	17
3.8	Čarovništvo v svetovni literaturi.....	18
3.9	Čarovništvo v slovenski literaturi	20
4	INTERVJU S PROF. DR. MIRJAM MENCEJ	23
5	ZAKJUČEK.....	24
6	VIRI.....	25
7	VIRI SLIK.....	29

1 UVOD

Za temo razrednega projekta smo si izbrali čarovništvo, ki naj bi bilo aktualno v času reformacije. Reformacija je gibanje 16. stoletja, ki si je predvsem prizadevalo za prenovo zahodne rimskokatoliške cerkve. Prinesla je veliko sprememb na mnogih področjih in je močno vplivala na nastanek protestantske vere. Dandanes v čarovnice veruje le majhen delež ljudi, vendar v srednjem veku ni bilo tako. Zaradi čarovništva so obsodili mnogo ljudi. Tako obdobje čarovništva slovi kot temačno obdobje v zgodovini človeštva. Poglobili smo se tudi v čarovništvo opisano v literaturi, slovenski in svetovni. V svetovni literaturi se je čez čas večkrat pojavila tema čarovnic in njihovih preganjanj. Knjige s podobnimi motivi so začele nastajati že v času reformacije, vendar je ta motiv zelo priljubljen tudi danes, še posebej pri avtorjih fantazijskih zgodb. V Sloveniji je bilo čarovništva obtoženih okoli 500 ljudi, vendar strokovnjaki sklepajo, da je prava številka okoli 1000. Znano območje preganjanja čarovnic na Slovenskem je bilo na primer območje med Muro in Dravo. Procesi so se odvijali tudi drugod pred sodiščem, v Laškem, Celju, Krškem, Poljanah, Ribnici, na Snežniku, v Ljubljani, Škofji Loki ... Poleg knjižnih in internetnih virov nam je bila v veliko pomoč tudi prof. dr. Mirjam Mencej, njeno sodelovanje pa je predstavljeno v intervjuju.

2 REFORMACIJA

Reformacija je izraz za evropsko versko gibanje v 16. stoletju, ki si je predvsem prizadevalo za prenovu zahodne rimskokatoliške cerkve. Prinesla je veliko sprememb na verskem, kulturnem, političnem in družbenem področju in je močno vplivala na nastanek protestantske vere, ene izmed treh vej krščanstva. To je široko gibanje, ki je povežalo versko kritiko razmer v rimski cerkvi z vprašanji vsakdanjega življenja. Najpomembnejša predstavnika sta Jean Calvin in Martin Luther, ki sta kasneje sprožila nastanek dveh vej protestantske cerkve, kalvinizma in luteranstva.

Prve kritike katoliške cerkve so se pojavile že v 14. stoletju, saj sta Anglež John Wycliffe in Čeh Jan Hus nasprotovala bogatenju Cerkve na račun revnih, trgovanju z odpustki in povezanosti Cerkve s fevdalnim redom. Zaradi tega so Jana Husa sežgali na grmadi. Cerkev s papežem na čelu je varovala pravice plemstva, vladarjev in predvsem svoje pravice s tem, da je z verskimi nauki utemeljevala dolžnosti podložnikov do plemstva in drugih oblastnikov. Vsak namen, da bi ta red spremenili, je pomenil božji upor.

»Razuzdano življenje ne samo cerkvenih dostojanstvenikov, ampak tudi nižje duhovščine je bilo v očitnem nasprotju s krščansko moralo in naukom. Zato se je višja duhovščina vse bolj oddaljevala od preprostih ljudi in od nižje duhovščine, ki je bila pogosto pomanjkljivo izobražena in se je posvečala predvsem skrbi za lastno preživetje« (Mikec, 2003, str. 4).

Ker za vse večje razkošje redni dohodki Cerkve niso zadostovali, so uvedli nove vire: prodajo cerkvenih položajev, nepotizem, prodajo odpustkov za grehe. Ko je papež razpisal velik odpustek zaradi gradnje cerkve sv. Petra v Rimu, je obljubil, da se ljudje s plačilom lahko rešijo pred večnim ognjem pekla. Odvezo od grehov, storjenih v življenju, je bilo mogoče kupiti še celo za umrle. Kesanje je sedaj zamenjalo odkup grehov z denarnim plačilom. V takih razmerah je menih in profesor teologije Martin Luther leta 1517 v 95 tezah v Wittenbergu razložil svoj protest proti prodaji odpustkov in s tem razvnel razpravo v učenih teoloških krogih. Njegove glavne zahteve so bile prepoved prodaje odpustkov, revna in preprosta Cerkev, prenehanje čaščenja svetnikov in prevajanje Svetega pisma v druge jezike. Ko je odklonil papeževo povabilo, naj se pride v Rim opravičiti, mu je papež zagrozil z

izobčenjem iz Cerkve. Luther se je izobčil sam. Nato je natisnil prve spise, v katerih je dokončno zavrnil cerkveno tradicijo in zahteval obnovo krščanstva, kakor ga uči evangelij, ki naj bi postal edina podlaga vere, ter prevedel Biblijo v nemški jezik, kajti dotlej je bil njen tekst le v latinščini in nerazumljiv preprostemu prebivalstvu. Luteranstvo se je po vsej Nemčiji vse bolj širilo, Luthrovi privrženci so iz cerkev odstranjevali svete slike, menihi so zapuščali samostane, novo vero pa so širili s pridigami in pesmimi. Na državnem zboru leta 1530 so sprejeli sklep o prepovedi luteranstva in odtlej so Luthrove privržence imenovali protestanti. Verski boj se je za nekaj časa končal z Augsburškim verskim mirom leta 1555, s katerim je nemški cesar Karel V. priznal enakopravnost obeh ver (katoliške in protestantske), podložniki pa naj sprejmejo vero svojih knezov po načelu »čigar vlada, tega vera«. Reformacija se je razširila po vsej Evropi. Po drugih deželah so svoje nauke, podobne Luthrovim, širili Jean Calvin in Ulrich Zwingli v Švici, hugenoti v Franciji in drugi (Mikec, 2003, str. 4).

2.1 Reformacija na slovenskem

Reformacija se je med Slovenci pojavila že v začetku 16. stoletja, okrog leta 1525. Odmevala je v različnih slojih našega naroda, med obrtniki in trgovci, med plemstvom in delom katoliške duhovščine. Najprej so se luteranstva oprijeli meščanski sloji, ki so bili pod nemškim vplivom. V teh so se najprej pojavili manjši protestantski krožki, sčasoma pa se je oblikovala tudi slovenska protestantska cerkev. V Trstu je nastalo že v začetku leta 1523 prvo znano žarišče slovenske reformacijske miselnosti. Vodilna osebnost je bil škof Peter Bonomo, ki je bil tudi Trubarjev učitelj in je močno vplival na njegov duhovni razvoj.

Slika 1: Tržaški škof Peter Bonomo, humanist in pristaš reforme katoliške cerkve, vzgojitelj in pokrovitelj Primoža Trubarja

Primož Trubar je bil glavni predstavnik protestantizma v Sloveniji, ki je po prisilnem umiku v Nemčijo pod vplivom Lutra in augsburške veroizpovedi načrtoval samostojno pot reformaciji na Slovenskem. Po Lutrovem zgledu je leta 1550 Trubar napisal prvi slovenski knjigi, Katekizem in Abecednik. Pozneje je dal natisniti še celo vrsto svojih knjig, prevode knjig Svetega pisma in postal začetnik slovenske književnosti. Trubar je postal najvidnejši borec za novo versko miselnost v Ljubljani, saj se je v svojih pridigah in nastopih dotikal tudi vprašanj ženitve duhovnikov in oblik podeljevanja svetega obhajila, dveh značilnih in pomembnih točk Luthrovega nauka. Med njegove prve simpatizerje štejemo tudi številne trgovce, vojake, rudarje in še posebej študente, ki so študirali na nemških univerzah. Po vrnitvi v domovino so začeli širiti med ljudstvom novo vero, ki so jo prevzeli in se z njo seznanili v času bivanja v tujini. Protestantizem so pri nas utrjevali Trubarjevi učenci in sodelavci, predvsem Adam Bohorič, ki je leta 1584 napisal prvo slovensko slovnico Zimske urice, in tudi Sebastijan Krelj s knjigama Otročja biblija in Postila slovenska. Jurij Dalmatin je prevedel celotno Sveto pismo, kar predstavlja temelj slovenskega knjižnega jezika. Protestantizem je med Slovence zanesel zanimanje za Sveto pismo in postavil temelje slovenski književnosti.

Protestantizem je na Slovenskem zaradi protireformacije kmalu zamrl. Strnjeno se je do danes ohranilo le v Prekmurju, kjer se je slovensko luteranstvo utrdilo posebno v 17. stoletju (Silvester, 2017, str. 56).

2.2 Vpliv reformacije na razvoj čarovništva

Čeprav so vraževerni ljudje v jezi zaradi bolezni ali slabe letine za težavo radi obtožili čarovnice (ali čarovnike), so papeži in drugi cerkveni dostojanstveniki večkrat pisali posvetnim oblastem in jih prosili, naj nikar nikogar ne preganjajo zaradi coprništva, saj česa takega sploh ni. Šele Inocenc VIII. je leta 1484 uradno zapisal, da čarovnice obstajajo.

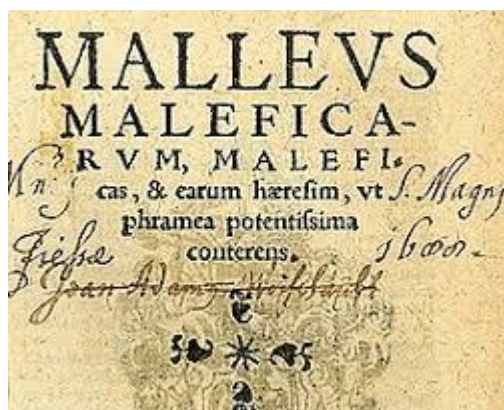

Slika 2 : Papež Inocent VIII. (Giovanni Battista Cibo, 1432-1492)

Razlogov, zakaj je bilo čarovništvo priznано ravno v tem času, je veliko. Od 15. do 18. stoletja so Sveto rimsko cesarstvo oziroma vso Evropo, vključno s slovenskim ozemljem, zadevale enake nadloge. Kriza agrarnega gospodarstva, ki je potekala hkrati z najhujšimi vojnimi nesrečami, je odrinila na družbeni rob velik del kmečkega prebivalstva, zaradi notranje cerkvene krize pa sta bili ljudem odvzeti duhovna gotovost in jasna politična usmeritev. Zlasti verski razkol v drugi polovici 16. stoletja je spodbujal strah pred razkrojem verske enotnosti povsod po Evropi in tako tudi pri nas. V tem časovnem okviru, v katerem se je oblikoval tudi nov koncept razumevanja in delovanja države, je potekalo odstranjevanje oziroma izločanje tistih družbenih skupin in njihovih družbenih konceptov, ki so dejansko ali pa samo navidezno ogrožali cerkveno in laično oblast. Šlo je za sovražnike družbene elite, za sovražnike tistih, ki imajo oblast. Na Slovenskem so v tem časovnem loku, ki ga označujemo kot prehod iz starega v novi vek, na različne načine odstranili in

preganjali najprej Jude konec 15. in v začetku 16. stoletja, potem pa izkoreninili sekto prekrščevalcev v prvi polovici 16. Stoletja.

Celo obdobje 15. in 16. stoletja pa je potekal boj med seboj povezane (katoliške ali protestantske) cerkvene in laične oblasti proti najbolj nenavadni vrsti notranjih sovražnikov, to je proti čarovnicam in čarovnikom. Cerkev jih je povezala s Satanom, ki je imel v krščanstvu do poznega srednjega veka komaj opazno vlogo. V 15. stoletju so se začeli pojavljati opisi čarovniških zborovanj (sabatov), s čimer je čarovništvo postalo množičen pojav, preganjanci pa so govorili o sektah in čarovniških kultih. Eno izmed del, ki je služilo kot priročnik za sodnike, je knjiga Čarovniško kladivo, ki je nastalo leta 1486, napisala pa sta ga inkvizitorja Jacob Sprenger in Heinrich Kramer. Knjigo sta poimenovala kot delo o nevarnostih čarovništva in boju zoper njega, v bistvu pa je bilo naravnano proti ženskam. Pri opisovanju, razlaganju in dokazovanju čarovništva, zakaj so ženske bolj verjetno čarovnice kot moški in zakaj so babice najnevarnejša vrsta čarovnic, se sklicujeta na krščanske avtorje, tudi Tomaža Akvinskega. Ženskam pripisujeta neumnost, nestanovitnost, muhavost, šibkost in zmedenost in jim tudi očitata, da se hitreje odrečejo veri, kar je temelj čarovništva.

Slika 3: Čarovniško kladivo, 1486 (Priročnik za sodnike)

Tovrstni priročniki so se pojavljali in uporabljali v času renesanse in reformacije oziroma protireformacije, ko so čarovniški procesi dosegli svoj višek. Strah pred čarovnicami se je sprevrgel v fobijo pred množično zaroto čarovništva. Prevladala so prepričanja in predstave višjih slojev, znotraj in zunaj Cerkve, katolikov in protestantov, o diabolčnem čarovništvu in sektah, skrivnih združbah. To je sprožilo množične pregone, mučenja in usmrčitve (Jelenc, 2004, str. 9).

Leta 1532 je Karel V. postavil zakon za celotno nemško cesarstvo, da mora biti vsakršen čarovniški zločin kaznovan s sežigom na grmadi. Na Slovenskem so se začeli ti procesi stopnjevati nekoliko kasneje, sredi 16. stoletja, najbolj pa so se razmahnili v drugi polovici 17. stoletja. Najhuje je bilo na Štajerskem, med Dravo in Muro, najbolj zaposlena pa so bila sodišča v Ljutomeru, Hrastovcu in Mariboru (Ćatović, 2018).

3 ČAROVNIŠTVO

Čarovništvo je bilo hujše kaznivo dejanje, ki se je pojavilo v Evropi v srednjem veku. Obtožbe so bile večinoma povezane z zlobnimi duhovi, slabo letino, hudičem ter vplivom na vremenske razmere. Razlog za obtožbe je bil pogosto maščevalne narave, saj so ljudje ženske radi krivili za bolezni ljudi in živine ter za različne vremenske težave (Čarovniški proces, 2018).

Čas čarovniških procesov je na evropskih tleh trajal od 15. stoletja do 18. stoletja, razen na Poljskem, kjer je preganjanje čarovništva v 18. stoletju šele doseglo vrh. Ta čas velja za enega največjih genocidov v evropski zgodovini, še danes ne vemo za natančno števila obsojenih in umorjenih, med žrtvami pa so močno prevladovalе ženske, še posebno so se preganjalci osredotočili na iztrebljanje babic in porodničark ter zeliščark (Ćatović, 2018).

Čarovniški proces je naziv za sodni postopek proti osebam, ki so bile obtožene čarovništva. [...] Med preganjanimi je bilo največ žensk, medtem ko je bilo moških manj, za sojenje v čarovniških procesih pa je bilo pristojno deželno sodišče, pri katerem je bil trajno nameščen krvni sodnik (Čarovniški proces, 2018).

Po številu procesov je tako na prvem mestu srednja Evropa oz. t. i. nemško cesarstvo, kamor so sodile tudi slovenske dežele, s 25.000 sežganimi, na Poljskem jih beležijo 10.000, v Franciji 4.000, na Škotskem 1000, v Skandinaviji 2.000, v Angliji 500, Irska pa tako rekoč ne pozna teh procesov (Ćatović, 2018).

Proti koncu srednjega veka je krščanska cerkev čarovnice začela povezovati s hudičem, čarovništvo je postalo nekakšno versko odpadništvo in postavljeni so bili temelji za sistematične pregone. V naslednjih stoletjih se je iz preganjanja čarovnic razvil pravi posel in slovenske dežele, ki so bile pod nemško, oziroma avstrijsko upravo, niso bile pri tem nobena izjema. Ustanovljena je bila inkvizicija. Za obtožene so predvideli mučenje in stroge kazni, tudi sežiganje na grmadi. Ker so bili procesi proti odpadnikom v načelu bolj namenjeni v poduk ostalim kot prevzgoji obtoženih, je bila odmevnost velika in procesi so se začeli širiti po Evropi in kasneje celo v Ameriko (Čarovništvo na Slovenskem, 2011-2015).

»Vključitev čarovništva med prestopke, ki so se jih lahko lotevali z inkvizicijskimi metodami, se je zgodila šele ob koncu 15. stoletja, se pravi, na prelomu srednjega v novi vek[...]"«(Čarovništvo na Slovenskem, 2011-2015).

»Vse prevečkrat pozabljamo, da je lov na čarovnice del človeške tradicije že od nekdaj, saj omenjanje magije in magov najdemo praktično v vseh obdobjih in kulturah[...]"«(Čarovništvo na Slovenskem, 2011-2015).

V kategorijo čarovnikov lahko uvrstimo tudi vedeževalce, astrologe in druge poznavalce okultnih znanosti, ki so pogosto prišli navzkriž z aktualno zakonodajo. Smrtno kazen za čarovništvo je predvideval že Hamurabijev zakonik pred skoraj štirimi tisočletji. Vendar je dobro vedeti, da je bila predvidena kazen tudi za lažno ovadbo, kar se kasneje ni dogajalo (<http://pravljice.org/pravljice/opravljicah/carovnistvo>).

3.1 Postopek čarovniškega procesa

Postopek je vodil krvni sodnik, ki je moral biti vedno osebno prisoten. Izvajal se je za zaprtimi vrati s prisledniki in je lahko trajal več dni. Obtožena oseba ni imela možnosti obrambe. V procesu so iskali čarovniška znamenja, za kar so uporabljali različne mučilne metode (Čarovniški proces, 2018). »Vsekakor moramo posebej omeniti zloglasni čarovniški stol, ki je bil krog in krog prekrit z bodicami in je na njem skoraj vsak priznal, kar so mu zasliševalci namignili, a še pred tem so rabljali preizkusili celo vrsto drugih metod. Čeprav je zakon omejeval trajanje mučenja na eno uro in prepovedoval njegovo ponavljanje, so zasliševalci znali obiti omejitve (bilo je tudi posebej omenjeno, da omejitve za Cigane in Jude ne veljajo). Eden od primerov mučenja je bil tudi preizkus z vodo, ko so zvezano obtoženko vrgli v vodo. Če je potonila, je bila nedolžna, če je ostala na površju, so jo sežgali kot čarovnico« (Čarovništvo na Slovenskem, 2011-2015).

Slika 4: Sežig čarovnice na grmadi

Tako so zapisani primeri deseturnega mučenja, po katerih so žrtve izdihnile od izčrpanosti, sodniki pa mirno zapisali, da jih je vzel hudič. Obtožene/-i so ves čas vedele/-i, da se bo mučenje končalo, ko bodo priznale svoje obsodbe in naštele čim več svojih pajdašev. Ugotoviti so morale le, kaj bi sodnik rad slišal (Čarovništvo na Slovenskem, 2011-2015). »Zaradi hudega mučenja so obtoženci dejanje običajno hitro priznali, priznanje pa je bilo v čarovniških postopkih najpomembnejši dokaz. Obsojence so pogosto kaznovali s smrtjo (sežig na grmadi), v 18. stoletju pa so izrekli tudi milejše kazni« (Čarovniški proces, 2018).

3.2 Krščanstvo in čarovništvo

Magija je starejša od vsake organizirane religije. Ljudje so imeli opravka s copranjem veliko pred pojavom krščanstva, ki je še stoletja sorazmerno mirno sobivalo s čarovnicami. Na čaranje so v uradni Cerkvi gledali kot na preostanek poganstva, na praznoverje brez prave teže, ki ga je bilo vredno preganjati le, če je šlo za dokazljivo povzročanje škode človeka človeku (Lov na čarovnice: v srednjem veku in danes, 2011-2015). Stari Grki so čarovniške palice in simboliko aplicirali na vsa področja medicine in religije, medtem ko so Mezopotamci čarovniške izreke ovekovečili na glinenih tablicah. Magija je bila v starih civilizacijah, z izjemo Rima, neločljivo povezana z religijo. V Rimu so po letu 438 pr. n. št. čarovništvo, enako kot krščansko veroizpoved, opredelili kot zločin, ki se kaznuje s smrtjo. Poganska rimska zakonodaja je čarovništvu pripisovala krivdo za največje nadloge svoje

civilizacije, predvsem za epidemije in borno žetev (Lov na čarovnice - zgodovinski oris trpljenja na tisoče nedolžnih!, 2015).

Slika 5: Tablica uroka straih Grkov

»Čeprav so vraževerni ljudje v jezi zaradi bolezni ali slabe letine za težavo radi obtožili čarovnice (ali čarovnike), so papeži in drugi visoki cerkveni dostojanstveniki večkrat pisali posvetnim oblastnikom in jih prosili, naj nikar nikogar ne preganjajo zaradi čarovništva, saj česa takega sploh ni. Šele Inocenc VIII. je leta 1484 uradno zapisal, da čarovnice obstajajo« (Lov na čarovnice: v srednjem veku in danes, 2011-2015). Pooblastili je dva inkvizitorja, da raziščeta čarovništvo v Nemčiji. »Imenovala sta se Jakob Sprenger in Heinrich Kramer. Slednji je hitro izkoristil prednosti novega izuma, tiskarskega stroja, in objavil Malleus Maleficarum (Kladivo čarovnic), vplivno knjigo o lovu na čarovnice, o čarovništvu in čarovniških sodnih procesih« (Lov na čarovnice - zgodovinski oris trpljenja na tisoče nedolžnih!, 2015). Cerkev je čarovnice povezala s Satanom, ki je imel v krščanstvu do poznega srednjega veka komaj opazno vlogo. Toda razmere v 15. stoletju, ko so vojne, lakote in kuga zdesetkale prebivalstvo, posebej moško, so bile očitno primerne za vzpon mogočnega sovražnika, s katerim je bilo mogoče povezati politične in druge nasprotnike trenutne oblasti (Lov na čarovnice: v srednjem veku in danes, 2011-2015).

»Ker se je približno hkrati pojavilo protestantstvo, je bilo zavezništva s Satanom in čarovništva obtoženih ogromno katolikov v protestantskem okolju in protestantov v katoliškem. Zakonodaja je namreč za čarovništvo predvidela smrtno kazen, lastnina usmrčenih pa je prikladno pripadla oblastem« (Lov na čarovnice: v srednjem veku in danes, 2011-2015).

3.3 Zakaj prav ženske?

Mnoge čarovnice niso bile pravzaprav nič drugega kot zeliščarice, ki so dobro poznale človeško telo in naravo, zato so znale pomagati ob najrazličnejših težavah. Poznavanje zdravilne moči zelišč, tudi strupenih, je bilo od nekdaj predvsem v domeni žensk, saj so se moški bolj posvečali lovu in boju.

Zeliščarice so pogosto priskočile na pomoč tudi ob porodih in splavih (zadnje pa je v krščanstvu smrtni greh). Tako se je postopno razvila napetost med Cerkvijo, ki si je želela čim več rojstev (to je pomenilo tudi več delovne sile) in čim več nadzora nad znanjem na eni, in čarovnicami, ki so delovale samostojno in nepredvidljivo, na drugi strani.

Ker se je postopno razvijala še medicina z znanstveno osnovo, v tej pa so prevladovali moški, so postale zeliščarice nezaželena konkurenca, ki jo je bilo potrebno odstraniti (Lov na čarovnice: v srednjem veku in danes, 2011-2015).

»Čarovnic je bilo bistveno več kot čarovnikov (približno tri četrtine ali celo pet šestin vseh usmrčenih), a ne povsod. V Skandinaviji je bilo čarovništva obtoženih kar trikrat do petkrat več moških kot žensk« (Lov na čarovnice: v srednjem veku in danes, 2011-2015).

3.4 Metaforična uporaba

»V sodobnem izrazju je termin lov na čarovnice pridobil pomen, ki se nanaša na iskanje ali preganjanje katerega koli zaznanega sovražnika, posebno kadar poteka z uporabo skrajnih ukrepov in z neupoštevanjem dejanske krivde ali nedolžnosti. Uporablja se ne glede na to, ali ga izvaja država ali poteka samo na sodišču javnega mnenja.

V Britanijo je lov na čarovnice prinesel Jakob I. Angleški« (Čarovniški proces, 2018). Napisal je knjigo Demonologija, v kateri je še posebej poudarjal, da je manjši zločin obsoditi nedolžno osebo čarovništva, kot izpustiti pravo čarovnico

Slika 6: Jakob I. Angleški (1566-1625)

Matthew Hopkins je bil največji in prvi samooklicani lovec na čarovnice. Z lovom je pričel v času državljanske vojne, ko Jakob I. ni posvečal pozornosti kršiteljem zakona. Ženske je pripravil do priznanja tako, da jim ni dovolil spati (Čarovnišli proces, 2018).

« Ko pa je imel opraviti z duhovnikom, ki ni želel priznati zveze s hudičem, je posegel po mnogo hujši metodi. V Demonologiji je namreč pisalo, da so se čarovnice in čarovniki odrekli sveti vodi, in da jih voda ne bi sprejela. Duhovnika je oblekel v ohlapna oblačila, da je bila mala verjetnost, da bi potonil. Nazadnje potem, ko so ga večkrat vrgli v vodo, kljub vsemu je » (Čarovnišli proces, 2018).

Hopkinsa je ustavil župnik majhne vasice, v katero je le-ta prihajal. Vložil je tožbo zoper Hopkinsa. Njegova največja napaka je bila, da se je skliceval na Demonologijo, saj je bil Jakob I. že mrtev. Umrl je pod sumljivimi okoliščinami v svoji rodni vasi, kjer je prej čarovništva obtožil 10 ljudi (Čarovnišli proces, 2018).

3.5 Čarovništvo na slovenskem

«Prvi čarovniški proces na Slovenskem je potekal leta 1427 v Celju proti Veroniki Deseniški, vrhunec pa so preganjanja dosegla v drugi polovici 17. stoletja» (Čarovnišli proces, 2018). Najbolj znane slovenske čarovnice so: Veronika Deseniška, Agata Schwarzkobler in Uršula iz Slivnice (Čarovništvo na Slovenskem,

2018). Velik vpliv na konec čarovniških procesov so imele reforme vladarice Marije Terezije, leta 1740 je zahtevala, da vse čarovniške procese v habsburških dednih deželah predložijo njej osebno, da se o njih odloči. V tem obdobju so se čarovniški procesi tudi končali, čeprav je kazenski zakon Marije Terezije iz leta 1768 še omenjal čarovništvo kot kaznivo dejanje (Kovačič, 2015, str. 38).

Slika 7: Veronika Deseniška (1425 utopljena v kadi)

« Sodni spisi poročajo, da je bilo na Slovenskem čarovništva obtoženih okoli 500 oseb, ker pa so številni spisi izgubljeni, lahko domnevamo, da je končna številka okoli 1000. Območje med Muro in Dravo je bilo nedvomno prizorišče hudih pregonov, posebno pred sodišči v Ljutomeru, Mariboru, Hrastovcu in Gornji Radgoni. Procesi so se odvijali tudi drugod pred sodiščem, v Laškem, Celju, Krškem, v Poljanah, Ribnici, na Snežniku, v Ljubljani in Škofji Loki... » (Murn, 2010).

« V drugi polovici 17. stoletja je bilo na slovenskem ozemlju čutiti posledice smrtonosnih bolezni, vojn in vremenskih nepravil. Ljudje so bili v iskanju krivca pripravljeni storiti marsikaj in čarovnice so bile kar pripravna tarča » (Čarovništvo na Slovenskem, 2011-2015).

Zbirališča čarovnic: Grintovec, Karavanke, Slivnica, Klek, Rogaška gora (Donačka gora), Pesniški hrib.

Da je bilo med obtoženimi čarovništva precej več žensk kot moških, gre pripisati tudi dejstvu, da je veliko moških pomrlo v vojnah in zaradi bolezni, zato je bilo po vaseh

sorazmerno veliko samskih žensk, ki so se preživljale, kakor so pač vedele in znale. Marsikatera se je tako sosedom zazdela 'čudna' ali pa jim je bila preprosto v napoto. Vero v čarovništvo gre gotovo iskati še v povezanosti človeka z naravo, saj so ljudje radi uživali različne halucinogene pripravke iz kristavca in volčje češnje, kar je marsikoga prepričalo v sposobnost letenja in srečevanja z različnimi spački. Iz razpoložljivih podatkov lahko prav tako sklepamo, da je bilo coprništva največ v najbolj vinorodnih krajih, pri nas je izstopal Ljutomer. Čarovniški procesi so v slovenskih deželah potekali podobno kot drugod po srednji Evropi, kjer je bilo tudi daleč največ lova na čarovnice. Po obtožbi so žensko, osumljeno čarovništva priprli in zaslišal jo je posebej usposobljeni krvni sodnik. Ker vsa deželna sodišča niso imela potrebnih pristojnosti, je sodnik pogosto pripotoval iz drugih krajev in s seboj pripeljal še rablja in opremo za zasliševanje (Čarovništvo na Slovenskem, 2011-2015).

Na Slovenskem je bilo med obsojenimi 68 odstotkov žensk, 12 odstotkov moških, spol drugih žrtev pa v sodnih spisih ni naveden (Murn, 2010).

3.6 Kaj naj bi počele slovenske čarovnice

« Slovenske čarovnice so na zaslišanjih večinoma poročale o mazanju s čarovniško mastjo, ki jim je omogočala letenje (na metli, burklah ali kozlih) na skrivna mesta. Največ čarovniških shodov je bilo tako menda na Kleku, Slivnici in Pohorju, čarovništvo pa posebej razširjeno ob Cerkniškem jezeru, ki je s svojim skrivnostnim presihanjem stoletja burilo domišljijo in ustvarjalo pogoje za vero v magično. » (Čarovništvo na Slovenskem, 2011-2015).

Na skrivnih shodih so čarovnice plesale ob ognju, poljubljale kozlovo zadnjico in se predajale mesnim užitkom. Poročene so takšno odsotnost prikrile tako, da so v posteljo ob soproga položile metlo, ki je prek noči prevzela podobo ženske. Hudič jih je seveda naučil vsakovrstnih umetnij.

Čarovnice so tako delale točo, ki je delala škodo sosedom, ne pa tudi njim, znale so na daljavo pomolzti sosedovo kravo ali mu ukrasti jajca, mešale so ljubezenske

napoje, rade so tudi poslale bolezen nad živino ali sovaščana. Ker so coprniške veščine prenašale naprej, je bila praktično vsaka čarovnica povezana še z drugimi.

Tako se je dogajalo, da so med procesi sovaščanke ovajale druga drugo in je isti sodnik ostal v okraju več let, dokler ni 'počistil coprniške zalege'. Čeprav se je manj kot polovica čarovniških procesov v Evropi končala s smrtno obsodbo, je bilo sodstvo v naših krajih bistveno bolj učinkovito, saj je bilo obsojenih in usmrčenih blizu 90 odstotkov obtoženih (podatki so nepopolni tudi zato, ker so mnogi umrli že med zaslišanjem).

Seveda takšno sojenje ni bilo zastoj. Celoten postopek je potekal z natančno določenim cenikom, kjer je bilo predvideno, ocenjeno in obdavčeno vse, od puljenja dlak in nohtov do rezanja udov in končnega davljenja in celo sodnikovega kosila na dan usmrčitve. Posebej hude grešnike so na morišče pospremili ob ščipanju z razbeljenimi kleščami in jih žive sežgali na grmadi » (Čarovništvo na Slovenskem, 2011-2015). Stroške so morali plačati zemljiški gospodje podložnic/-kov, ki so bili usmrčeni

Cenik rabljev in sodnikov:

odstranjevanje dlak po vsem telesu	1 goldinar
iskanje hudičevega goldinarja	1 goldinar
odsekanje glave ali roke	15 krajcarjev
pribijanje odsekane glave na vislice	15 krajcarjev
zadavljenje	15 krajcarjev
ščipanje z žarečimi kleščami	15 krajcarjev
odrezani nos ali ušesa	30 krajcarjev
sežiganje pri živem telesu	5 goldinarjev
obsojenca s silo spraviti na grmado	10 goldinarjev in 30 krajcarjev
sodbo je krvni sodnik dobil	9 goldinarjev
sodno kosilo na dan usmrčitve	10 goldinarjev

»Marina Šušarek je bila Ribničanka, doma s trga, poročena s tamkajšnjim čevljarjem, mati šestih otrok, stara okoli štirideset let. 30. aprila 1701 je cesarsko krvno sodišče na gospostvu Ribnica začelo proti njej čarovniški proces. Ker je kljub vsemu še vedno vztrajala, da je nedolžna, so 6. maja sklenili, da jo bodo posadili na čarovniški stol. Po treh urah mučenja na čarovniškem stolu je priznala, da je čarovnica. 11. maja je sledila sodba: da se Marina Šušarek drugim za zgled pelje na običajno sodno

mesto, se tam usmrti s cesarskim mečem, telo naj se vrže na grmado in sežge v prah in pepel. S pomočjo ohranjenega zapisnika lahko razberemo, da gre za tipičen čarovniški proces, na katerem je obtoženka morala priznati, da se je udeležila sabata, da je sklenila pakt s hudičem, da je čarala škodo, in drugo. Tipičen pa je bil tudi v tem, da je šlo za skupinski proces, saj je po doslej znanih podatkih omenjeni proces trajal vsaj dve leti in terjal vsaj sedem žrtev » (Murn, 2010).

3.7 Čarovništvo danes

»Danes smo ob takšnem praznoverju in še posebej izkazani človeški krutosti po pravici zgroženi, a marsikje preprosti ljudje še vedno verjamejo v copranje in hudiča«

»Zgodba o čarovnicah še danes ni končana. Medtem ko v odročnih predelih Azije, Afrike in Južne Amerike mnoga ljudstva še vedno verjamejo v belo in črno magijo (ta uradno obstaja in je preganjana le še v Kamerunu in Savdski Arabiji), se tudi v razvitem svetu čarovništvo vrača v modo, tokrat kot Wicca, oblika bele, dobre, tako rekoč vilinske magije, alternativa krščanstvu, vračanje k naravi in zavračanje absolutne avtoritete Cerkve, ki je pač v svoji zgodovini naredila preveč napak. Tudi z lovom na čarovnice« (Lov na čarovnice: v srednjem veku in danes, 2011-2015).

Slika 8: Skulptura rogatega Boga Wicce (Horned God)

V 18. stoletju je končno napočilo obdobje razuma in znanosti. Pionirski astronomi in fiziki, kot sta bila Galileo in Newton, so postavili temelje empirični generaciji radovednih umov, ki je hotela z opazovanjem na praktičnih primerih raziskati, kako

delujeta narava in svet okoli nas, namesto da bi si zatiskali oči pred resnico in se zatekali k vraževerju. Zdaj so vihali nosove nad tistimi, ki so še vedno verjeli v čarovništvo, in preganjali čarovnice. Empirizem je s seboj prinesel tudi kulturološko noto, ki je bila izrazito manj naklonjena kaznovanju. Med vladavino Georga II. je Zakon o čarovništvu iz leta 1735 Britancem izrecno prepovedal kogarkoli obtožiti čarovniških sposobnosti ali zlonamerne delovanja.

Druge države so sledile novi zakonski praksi, ki je naposled le napovedala konec dvema stoletjema neopisljive blaznosti.

Med brutalnimi čarovniškimi procesi naj bi obtožili in usmrtili skoraj 70 tisoč ljudi, čeprav so jih uradno popisali le 12 tisoč.

»Kljub temu se v večini držav narodi lahko ozrejo v preteklost, ko sta histerija in odsotnost razuma zaznamovala čas lova na čarovnice, vedoč, da gre za obdobje, ki je minilo in se ne bo nikoli več ponovilo« (Lov na čarovnice - zgodovinski oris trpljenja na tisoče nedolžnih!, 2015).

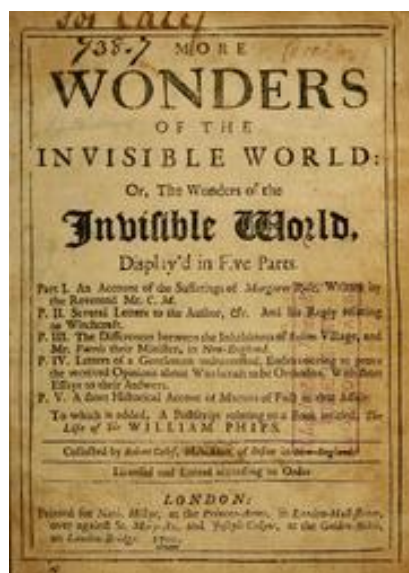
3.8 Čarovništvo v svetovni literaturi

Motiva čarovništva in preganjanje čarovnic sta se skozi čas velikokrat pojavljali v literaturi. Knjige z motivi čarovnic so začele nastajati že v reformaciji, čarovnice pa so še danes zelo privlačne za številne avtorje, tako tiste, ki pišejo zgodovinsko literaturo, kot tudi tiste, ki jih bolj privlači domišljjski svet. Pa naj bodo to knjige za odrasle, mladino ali pa za naše najmlajše bralce, ki na primer uživajo v prebiranju Čarovnic avtorja Roalda Dahla.

Literarnih del na temo čarovništva, ki opisujejo sojenje domnevnim čarovnicam v Salemu v zvezni državi Massachusetts, ne manjka. Sodni postopki v Salemu so bili niz zaslišanj in pregonov ljudi, ki so bili obtoženi čarovništva v Massachusettsu med februarjem 1692 in majem 1693. V sojenju so usmrtili vse skupaj dvaindvajset ljudi, od tega štirinajst žensk. Vse, razen enega, so obesili. Pet drugih, vključno z dvema dojenčkoma, je umrlo v zaporu. Dvanajst drugih žensk je bilo že pred tem usmrčenih v Massachusettsu in Connecticutu. Ti dogodki so eden najbolj znanih primerov množične histerije v kolonialni Ameriki. V literaturi je bilo sojenje upodobljeno kot

živahna opozorilna zgodba o nevarnostih izolacije, verskega ekstremizma, lažnih obtožb in napak v samem procesu. To žal ni bil edinstven primer takšnega sojenja, ampak del mnogo širšega fenomena čarovniških sojenj, ki so potekala tudi drugod po svetu, predvsem v Evropi. Mnogi zgodovinarji pa menijo, da so bili trajni učinki sojenja zelo vplivni v poznejši zgodovini Združenih držav Amerike in Evrope. Torej ni nič čudnega, da je bilo veliko knjig napisanih prav na to temo.

Stotine knjig je bilo napisanih o sojenju čarovnicam v Salemu od leta 1692, ko je sojenje potekalo, kljub temu, da je guverner Phips oktobra leta 1692 prepovedal objavljane knjig, ki so govorile o čarovništvu, saj se je bal, da bi samo podžigale plamen in spodbudile še več strahu. Minister Cotton Mather se tega pravila ni držal in njegova knjiga *Wonders of the Invisible World* je bila prva objavljena knjiga o sodnih procesih v Salemu, izšla pa je oktobra leta 1692. Drugi ministri, ki so bili vključeni v sodne procese, so v letih, ki so sledila, objavili svoje knjige s spomini na to temo. Te knjige, skupaj z dejansko sodno evidenco, so glavni vir za sojenja in tudi izvorni material za vse sodobne knjige na to temo.

Slika 9: Wonders of the Invisible World (1692)

V 19. stoletju je ponovno zanimanje za zgodovino spodbudilo drugi val knjig o Salemu, začenši s knjigo *Salem Witchcraft*, objavljeno leta 1867 in napisano s strani nekdanjega salemskega župana Charlesa W. Uphama. Knjige na omenjeno temo so

od takrat neprestano izhajale in ne zdi se, da se bo tok takšnih knjig kadarkoli upočasnil. Knjige, ki so bile objavljene od takrat, še posebej v 20. in 21. stoletju, so veliko bolj dostopne in lažje za razumevanje ter ponujajo svež in sodoben pogled na čarovniška sojenja in preganjanja.

Nekatere najbolj znane knjige na temo preganjanja čarovnic v Salemu so: *The Salem Witch Trials*, *A Storm of Witchcraft*, *Salem Possessed*, *Death in Salem*, *A Delusion of Satan*, *In the Devil's Snare*, *The Devil in Massachusetts*, *The Crucible*, *A Break With Charity* in mnoge druge (Brooks, 2011).

3.9 Čarovništvo v slovenski literaturi

»V mariborskem sodnem spisu iz leta 1578 je omenjen sodni proces, katerega zaključek ni znan. Sodili so goljufu z imenom Lorenz, ki je trgoval z različnimi imenitnimi predmeti in ki je za denar učil lažne čarovnije. Tako je prodal sodnikovi ženi iz Slovenj Gradca kristal ali "Donnerstein", ki ga je kupil od svobodnjaka, mojstra Jurija iz Ljubljane. Ženski je zagotavljal, da lahko z njim gleda v prihodnost. Trgoval je tudi z vrvjo, ki so jo uporabili za obešanje (na vislicah) in je bila zelo iskan talisman za srečo. Poznal in učil je umetnost, kako imeti srečo pri snubljenju, kako preprečiti pokvarljivost mesa in kako kot gostilničar dobro voditi posel. Izdajal se je tudi za služabnika deželnega profosa (ječarja) in v tej vlogi prestrašil neke ženske, tako da so mu dale denar, samo da jih ne bi preganjal kot čarovnice. Tako mu je na Ptujju neka "znana čarovnica" plačala 4 goldinarje, da je ni prijavil deželnemu ječarju« (Čarovništvo, 2018).

O skrajni krutosti teh postopkov govori primer iz leta 1673, ki se dogaja v Hrastovcu, ko so osebi v želji, da bi priznala, medtem ko so jo izpraševali na čarovniškem stolu, v obute čevlje večkrat vlili razbeljen loj. Istega leta je v Hrastovcu zabeležen primer, ko je oseba, obtožena čarovništva, po 83 urah mučenja na čarovniškem stolu še vedno vztrajala pri zanikanju obtožnice, kasneje pa je v zaporu zaradi posledic mučenja umrla (Čatović, 2018).

V čarovnice so verjeli tudi izobraženi

Primož Trubar:

- V katekizmu iz leta 1550 imenuje katoliško obredje „čarovnija“.
- V Cerkovni ordningi zapiše, da je zatiranje čarovništva dolžnost (Trubar, 2014) (Skok in Polšak, 2018).

»•V svojih delih našteva škodljiva dejanja čarovnic in čarovnikov (povzročanje neurij, grmenja, toče, povzročanje bolezni, vedeževanje ...)« (Skok in Polšak, 2018).

Janez Vajkard Valvasor:

- Dvomil o možnosti letenja čarovnic in v torturo, s katero so izsilili priznanje dejanj

V svojem delu Slava vojvodine Kranjske piše takole:

“Na drugi strani jezera se dviga gora Slivnica, na kateri je luknja, ki dela nevihto, kakor je popisano na svojem mestu. Na vrhu imajo coprnice, vešče in grdobe svoje plese in sestanke. Vidiijo se kot leteče drobne lučce. Sploh je pokrajina tam okrog s coprnicami dovolj založena. Zato jim tam često precej zakurijo in jih mnogo sežgo, tako da pride včasih tod na grmado v enem letu več coprnic, kakor jih je v vsej deželi od pamtiveka sedlo na skladovnico in bilo upepeljenih”(Vajkard Valvasor, 2017, str. 99).

V slovenski književnosti največkrat omenjena čarovnica pa je zagotovo Veronika Deseniška. »Do leta 1977 je nastalo 9 del, v katerih se pojavlja ta motiv, od tega jih je v 20. stoletju nastalo 8, in sicer *Veronika Deseniška* (1909–1910) Marice Gregorič, *Grofov Celjskih Pentalogija* (1922–1933) Dragana Šande, *Celjski grof na trebcu* ali *Legenda o strukturi* (1968) in *Veronika* (1974) Frančka Rudolfa, *Pravdač* (okrog leta 1975) Vinka Trinkausa, *Veronika Deseniška* (1924) Otona Tupančiča, *Herman Celjski* (1928) Antona Novačana in *Celjski grofje* (1932) Bratka Krefta (Hartman 1977: 10–15, 57–114)« (Pesjak, 2011, str. 25).

Čarovništva je bila obsojena tudi Vida iz Šandove tragedije v petih dejanjih Lepa Vida.

Rozamunda iz dela Samorog, ki ga je napisal Gregor Strniša, je Margaritina in Uršulina mati, ki se v drami ne pojavi, je pa nekajkrat omenjena v vlogi čarovnice. Kmalu po njunem rojstvu so jo obtožili čarovništva in jo sežgali na grmadi.

V Tavčarjevi Visoški kroniki pa je zgodba o lepi in mladi »čarovnici« Agati. V tej svoji največji umetnini nam Tavčar živo prikaže, kako nesramni Marks Wulfing izrabi coprniško blodnjo za svoje maščevalne naklepe in nakoplje nedolžnemu dekletu na glavo ostuden čarovniški proces.

4 INTERVJU S PROF. DR. MIRJAM MENCEJ

V intervjuju s prof. dr. Mirjam Mencej smo izvedeli več o izvoru čarovništva ter njegovem pomenu in vlogi v družbi. Z raziskovanjem čarovništva se je začela ukvarjati po zbiranju folklorne po slovenskih krajih na terenskih vajah s študenti. Ko so ugotovili, da je bil prevalentni pojav v zbrani folklori čarovništvo, so se vanj dodatno poglobili.

Čarovništvo se je tekom zgodovine pojavljalo v najrazličnejših oblikah po celem svetu. V osnovi pa v vseh kulturah čarovništvo pomeni sposobnost, da lahko nekdo komu škoduje in povzroči nesrečo z nadnaravnimi sposobnostmi. Ko nekoga doleti nesreča ali meni, da se mu je zgodila krivica, začne iskati krivca. Če za nesrečo ne najde očitnega pojasnila, za to nekoga obtoži – najpogosteje soseda ali sorodnika. Razlog za obtožbo čarovništva je bila tudi zavist.

Včasih je bilo pogosto prepričanje, da so dobre lastnosti (npr. zdravje, lepota, bogastvo) znotraj skupnosti omejene, in da nekdo, ki ima nečesa dobrega v izobilju, le-to jemlje na račun drugih. Zato so se bogatejši/uspešnejši bali že same možnosti obstoja zavisti, saj so mislili, da jim ta lahko neposredno škoduje. Če se jim je zgodila nesreča, so zato osumljene obtožili čarovništva.

Tudi določeni dogodki, kot so spori za lastnino, zemljo, poroko, so bili lahko povod obtožb čarovništva, niso pa bili pogoj. Že sama grožnja zavisti je bila dovolj, da so se nekateri počutili, da jim je nekdo z magijo škodoval.

V času reformacije so se pojavili legalni vzvodi, s katerimi so lahko čarovnicam, ki naj bi od nekdaj obstajale, tudi sodili in jih tako dokončno uničili. Višek tega je bila inkvizicija.

Šele sredi osemnajstega stoletja, med razsvetljensko vladavino Marije Terezije, se je taka sojenja ukinilo.

Včasih je mnogo ljudi trdilo, da ne verjamejo v obstoj čarovništva in magije, da bi se oprali domnevne krivde in obtožb sebe ali bližnjih, čeprav so bili sami močno

vraževerni. Tudi danes mnogo ljudi še vedno verjame v nadnaravno, a to zanikajo, saj dandanes taka prepričanja niso sprejemljiva.

5 ZAKLJUČEK

V naši projektni nalogi smo se spoznali z obdobjem reformacije, osredotočili pa smo se na sočasni potek čarovništva. Raziskovali smo tako čarovništvo na splošno kot tudi čarovništvo na Slovenskem. Neverjetno hitro se je razširilo po celem svetu, kjer so ženske mučili na zelo krute načine, vse samo, da bi iz njih potegnili priznanje. Na ta način je umrlo zelo veliko žensk in v nekaterih primerih tudi moški. Zelo pomembno je, da se zavedamo, kako veliko nedolžnih ljudi je umrlo v tem obdobju zaradi človeške naivnosti. V nalogi smo vključili tudi čarovništvo v svetovni in slovenski literaturi. Veliko znanih slovenskih pisateljev, kot so Primož Trubar in Janez Vajkard Valvasor, je v svojih delih omenjalo čarovništvo. V sklopu projektne naloge smo opravili intervju z prof. dr. Mirjam Mencej, ki nam je povedala nekaj več o izvoru čarovništva ter njegovem pomenu in vlogi v družbi. Pojasnila je, kako so ljudje predvsem zaradi lastne nesreče, krivice in zavisti začeli iskati krivca. Če za nesrečo niso našli pojasnila, so za to nekoga obtožili. Za večino ljudi je danes čarovništvo nekaj izmišljenega, kar se pojavlja v pravljicah, presenetljivo pa se po svetu še zmeraj najdejo ljudje, ki verjamejo v čarovnice. Obdobje čarovniškega pregona bo za svet ostalo v spominu kot temačno obdobje, ki je terjalo mnogo nedolžnih življenj na račun človeške zavisti in privoščljivosti.

6 VIRI

500 let reformacije. 2017. [internet]. [citirano 14. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: <http://revija.ognjisce.si/iz-vsebine/priloga/14512-500-let-reformacije>.

Brand, I. 1990. *Čarovnice, vedeževalke, alkimisti*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Brooks, R. B. 2011. *Hystory of the Salem witch trials*. [internet]. [citirano 19. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: <http://historyofmassachusetts.org/the-salem-witch-trials/>.

Bjelčevič, A. *Simpozij Obdobja 27: Reformacija na slovenskem (ob 500-letnici Trubarjevega rojstva)*. [internet]. Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko. Ljubljana. Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 2010 [citirano 7. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: <http://centerslo.si/knjige/gradiva/zborniki-simpozija-obdobja/obdobja-27/>.

Catovic, A. 2014. *Marina, poslednja sežgana čarovnica*. [internet]. [citirano 14. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://almiracatovic.wordpress.com/2014/11/05/marina-poslednja-sezgana-carovnica>.

Cvirna, J., Hriberšek Balkovec, E. in Studena, A. *Reformacija na Slovenskem*. [internet]. (citirano 14. 1. 2018). Dostopno na naslovu: <http://vedez.dzs.si/dokumenti/dokument.asp?id=804>.

Čarovništvo. [internet]. [citirano 16. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://maribor-pohorje.si/files/Carovnistvo.pdf>.

Čarovniški proces. [internet]. [citirano 16. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: https://sl.wikipedia.org/wiki/%C4%8Carovni%C5%A1ki_proces.

Čarovništvo na Slovenskem. [internet]. [citirano 18. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: <http://pravljice.org/pravljice/o-pravljicah/carovnistvo>.

Človeštvo v iskanju Boga. [internet]. Watchtower Bible and track society of New York, INC. Brooklyn, New York, U.S.A. Watchtower Bible and track society of Pennsylvania. 2012. 13. poglavje. Reformacija-iskanje je ubralo drugo smer. [citirano 7. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://wol.jw.org/sl/wol/d/r64/lp-sv/1101990045?q=reformacija&p=par>.

- Delcott, B. 2009. *Čarovniški procesi na Slovenskem Štajerskem v letih 1546-1746*. [internet]. [citirano 28. 9. 2018]. Dostopno na naslovu: http://www.ateisti.si/assets/_Radovanovic_Carovn_procesi_Slovenska_%C5%A0tajerska_povzetek.pdf.
- Europe's holy war: How the Reformation convulsed a continent*. 2017. [internet]. [citirano 16. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://www.historyextra.com/period/tudor/europes-holy-war-how-the-reformation-convulsed-a-continent/>.
- Greengrass, M. 1997. *The Protestant Reformation: religious change and the people of sixteenth-century Europe* [internet]. [citirano 15. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: https://www.albany.edu/jmmh/vol3/creating_cdroms/coredoc.htm.
- Hensley, K. 2017. *What Was the Reformation and Why Did it Happen, Part 1: An Overview*. [internet]. [citirano 17. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://chnetwork.org/2017/03/06/what-was-the-reformation/>.
- Hensley, K. 2017. *What Was the Reformation and Why Did it Happen, Part 5: A Church in Desperate Need of Spiritual Reform*. [internet]. [citirano 22. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://chnetwork.org/2017/05/16/reformation-happen-part-5-church-desperate-need-spiritual-reform/>.
- Herman, T. 1994. *Zgodovina Cerkve. 3, Reformacija, protireformacija in katoliška prenova: (1500-1715)*. Ljubljana: Družina.
- Hozjan, A. in Potočnik, D. 2004. *Zgodovina 2*. Ljubljana: DZS.
- Jelenc, A. 2004. *Sodobno čarovništvo: Diplomsko delo*. [internet]. [citirano 22. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: http://www.cek.ef.uni-lj.si/u_diplome/mikec1079.pdf. <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Jelenc-Ajda.PDF>.
- Lampe, G.idr.. *Čarovništvo na Slovenskem*. [internet]. [citirano 12. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: <http://projekti.gimvic.org/2014/2d/carovnice/>.
- Lov na čarovnice - zgodovinski oris trpljenja na tisoče nedolžnih!*. 2015. [internet]. [citirano 22. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://govori.se/zanimivosti/lov-na-carovnice/>.
- Mencej, M. [intervju]. [16. 2. 2018].
- Mikec, M. 2003. *Diplomsko delo: Nastanek zahodnoevropskega kapitalizma*. [internet]. [citirano 22. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: http://www.cek.ef.uni-lj.si/u_diplome/mikec1079.pdf.

- Murn, M. 2010. *Lov na slovenske čarovnice*. [internet]. [citirano 22. 2. 2018].
Dostopno na naslovu: <https://siol.net/trendi/svet-znanih/lov-na-slovenske-carovnice-365130?image=2>.
- Novice: *Reformacija v Slovenskem prostoru*. 2006. [internet]. [citirano 22. 2. 2018].
Dostopno na naslovu:
http://www.evangelizacija.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=88&id_informacija=99.
- Pance, A. 2007. *Reformirana cerkev na Slovenskem: diplomsko delo*. [internet]. [citirano 7. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/pance-ana.pdf>.
- Pesjak, D. 2011. *Polet iz Slivnice na Klek: Motiv čarovnice v slovenski dramatik 20. stoletja: Diplomsko delo*. [internet]. [citirano 22. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: http://slov.si/dipl/pesjak_damijan.pdf.
- Reformacija. 2018. [internet]. [citirano 7. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Reformacija>.
- Reformation. [internet]. [citirano 7. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://www.britannica.com/event/Reformation>.
- The Reformation. [internet]. [citirano 14. 1. 2015]. Dostopno na naslovu: <http://history-world.org/reformation.htm>.
- Reformation. 2018. [internet]. [citirano 6. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://en.wikipedia.org/wiki/Reformation>.
- Revija Varnost. [internet]. [citirano 6. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: https://issuu.com/slovene_police/docs/varnost1_2015.
- Robinson, B. 2011. *An Overview of the Reformation*. [internet]. [citirano 21. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: http://www.bbc.co.uk/history/british/tudors/reformation_overview_01.shtml.
- Salem witch trials. [internet]. [citirano 7. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: https://en.wikipedia.org/wiki/Salem_witch_trials.
- Skok, A. in Polšak, K. *Čarovništvo na Slovenskem*. [internet]. [citirano 22. 2. 2018].
Dostopno na naslovu:
http://inovacijskiprojekt.splet.arnes.si/files/2016/08/%C4%8CAROVNI%C5%A0TVO-NA-SLOVENSKEM_Anita_Klavdija.pdf.
- Slivšek, Š. 2005/2006. *Čarovništvo na Slovenskem: Referat pri predmetu slovenščine*. [internet]. [citirano 22. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: http://www.dijaski.net/gradivo/zgo_ref_carovnistvo_na_slovenskem_01?r=1.

- Timeline of Reformation History (1517-1685)*. 2016. [internet]. [citirano 14. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: <http://protestantism.co.uk/timeline.html>.
- Trubar, P. 2014. *Cerkveni red*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Vajkard Valvasor, J. 2017. *Slava vojvodine Kranjske*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- What was the Protestant Reformation?*. [internet]. [citirano 16.1. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://www.gotquestions.org/Protestant-Reformation.html>.
- What Was the Reformation and Why Did it Happen, Part 2: An Explosion of Ideas*. 2017. [internet]. [citirano 14. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://chnetwork.org/2017/03/14/reformation-happen-part-2-explosion-ideas/>.
- Wilde, R. 2017. *A Beginner's Guide to the Protestant Reformation*. [internet]. [citirano 19. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://www.thoughtco.com/beginners-guide-to-protestant-reformation-1221777>.
- Wisse, J. 2002. *The Reformation*. [internet]. [citirano 19. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: https://www.metmuseum.org/toah/hd/refo/hd_refo.htm.
- Zgodovina*. [internet]. [citirano 7. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: <http://www.evangel-cerkev.si/kategorija-zgodovina/>.

7. VIRI SLIK

Slika 1. [internet]. [citirano 7. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: http://www.savel-hobi.net/leksikon/zgodovina_sl/obramba1.htm

Slika 2. [internet]. [citirano 7. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://catholicsaints.info/pope-innocent-viii/>

Slika 3. [internet]. [citirano 7. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: https://sl.wikipedia.org/wiki/Kladio_%C4%8Darovnic

Slika 4. [internet]. [citirano 7. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: <http://polonablog.blogspot.si/2015/04/>

Slika 5. [internet]. [citirano 7. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: <http://www.ancient-origins.net/history-ancient-traditions/magic-ancient-greece-necromancy-curses-love-spells-and-oracles-007348>

Slika 6. [internet]. [citirano 7. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: https://sl.wikipedia.org/wiki/Jakob_I._Angle%C5%A1ki

Slika 7. [internet]. [citirano 7. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: <http://www.goodlifestyle.si/prva-slovenska-carovnica/>

Slika 8. [internet]. [citirano 7. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: https://en.wikipedia.org/wiki/Horned_God

Slika 9. [internet]. [citirano 7. 1. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://archive.org/details/morewondersofinv1700cale>